

inkább humoros, tréfás játék a kóddal, mint narcizmus. Az *Ernő, nefelejts!* felirat például egy Ernő keresztnévű férfi mellén díszeleg. Nyilvánvalóan látszik, hogy önmagára vonatkoztatott, önmegszólító tetoválásról van szó. Bár az is meglehet, hogy idegen kezű tetováló üzenetét olvastuk!

Amikor az aláírászerű névtetoválásokkal találkozunk, szintén laza szintaktikai kapcsolatban lévő mondatrészek viszonyát figyelhetjük meg: (1) *Edit, szeretlek. Én, Zoli, a férjed.* (2) *Kriptarabló. Én, János.*

Viszonylag ritkák a párbeszédés tetoválásszövegek. De ezekben a miniszövegekben is ugyanúgy élnek a megszólításokkal, mint a hétköznapi nyelvhasználat során:

Boldogságra vágytam, Matild.

Gyuri, én is, mégiscsak a bánat jutott nekem.

A második szövegegységben található *is* kötőszó utal a szövegelőzményre, jelenti a két mondat grammatikai kapcsolatát.

Tömörsege és jelzésszerűsége révén ismét gyakori tetoválástípus a feliratszerű tetoválás, amelyet Nagy Ferenc kifejezésével mondatzövegnek is nevezhetnénk (NAGY FERENC, Bevezetés a magyar nyelv szövegtanába. Budapest, 1980. 16). Grammatikailag tagolatlan vagy hiányos mondatoknak foghatjuk föl ezeket a nevek is tartalmazó mondatokat. Táblák, emléktárgyak felirataiból meríthették az ötletet a tetoválók. Pl. (1) *Emlék Bugacról.* (2) *Emlékül Gusztitól.* (3) *Éva levele.* Az első mondatzöveg mintha egy bugaci idegenforgalmi emléktárgyról, a második pedig valamilyen szerelmi ajándékról (mondjuk mángorlóról) került volna a bőrbe örök emlék gyanánt. A tetovált feliratok a folklór egyik műfajának tartós – legalábbis egy ember életén végigvonuló – megörökítésére vállalkoznak.

A nevek bőrben való megörökítését, tetoválását az az általános, minden emberben élő igény sarkallja, hogy a pillanatnyiságot, a mulandóságot időtlenné, el nem múlhatóvá tegyék. Sok adatszolgáltatómmal beszélgettem arról, hogy miért is tetoválta, tetováltatta magát. A legegyszerűbb motivációja éppen a nevek tetoválásának van. Egy 14 éves szatmári cigányfiú kérdésemkor a karjára mutatott, ahol édesanyja nevét viselte. Amikor csak a karjára néz, eszébe jut a nemrégiben meghalt szülő. Egyes közösségekben szokássá vált a megszületett gyermekek nevének (esetleg születési évének) bőrbe tetoválása. Legényvirtusnak számít a „meghódított” nők nevének megörökítése a bőrben. Egyes férfiak karján tizenöt-húsz női név is sorakozik a büszkeségtől dagadó izmokon. Mintegy „vérszerződést” jelent a szerelmesek kölcsönös tetoválása, vagy a barátok örök hűség és segítség fogadása.

A tetoválás sajátos közlési mód, amelyben a nevek újabb értelmezést nyerhetnek. Nincsenek kizárólagos tetovált névtípusok, de a nevek tetovált megörökítése a társadalmi névhasználatról sokrétűen tudósít.

BALÁZS GÉZA

Tulajdonnevek a kétkötetes magyar-orosz nagyszótárban

A tulajdonnevek idegen nyelven való kifejezésének/írásának ismerete ugyanolyan szervesen hozzátartozik az adott nyelv helyes használatához, mint a szókészlet bármely más részéé. Ily módon teljes mértékben indokolt, hogy a kétnyelvű szótárak

szókészletében szerepeljenek. Erre egyébként gyakorlati igény is van, hiszen az idegen nyelven beszélők elsősorban a szótárban akarják megtalálni a szükséges ismereteket és információkat.

A kétkötetes magyar-orosz nagyszótár első kiadásából még hiányoztak a földrajzi nevek, amit LÁCZER ISTVÁN szóvá is tett (Nyr. LXXVII, 430–2). A második kiadásban viszont, amely alapján a harmadik és negyedik kiadás is készült, már lényegesen nagyobb mennyiségű tulajdonnév szerepel a szótár törzsanyagában. A negyedik kiadás (HADROVICS–GÁLDI, Bp., 1972.) előszavában nincs semmiféle utalás arra, hogy a szerkesztők milyen szempontok alapján választották ki azt a csaknem 1300 tulajdonnevet, amelyek a két kötetben címszóként szerepelnek; a szótár használatához adott instrukciók is elsősorban a köznevekre vonatkoznak. A tulajdonnevek viszont olyan specifikumokkal is rendelkeznek, amelyek miatt lexikográfiai interpretálásuk sem lehet teljesen azonos a köznevekével. Ez az eltérés a vizsgálandó névanyag szótári feldolgozásában is érzékelhető bizonyos mértékig. A továbbiakban a névfajták bemutatása után (1) a nevek fordításával (2) és a szócikkek felépítésével (3) kapcsolatos észrevételeimet mondom el.

1. A teljes névmennyiség több mint fele (710 név) a helynevek körébe sorolható: ezen belül a közigazgatási nevek (355) dominálnak (köztük 200 helységnév van); a másik népes csoportot a földrajzi nevek (300) alkotják, további 30 név a városnév, utca- és építménynevek közé tartozik, s végül 15 földön kívüli (csillagnevek) és 10 mitológiai, bibliai helynév zárja a sort. Talán érdekes lehet, hogy mindössze 49 helynév nevez meg magyar földrajzi-közigazgatási egységet, amit én keveslek.

A 420 embernév 100 női, 148 férfi keresztnévből; filozófusok, tudósok, történelmi személyiségek, írók, zeneszerzők (76), irodalmi alkotások szereplőinek (15) nevéből, valamint a 81 mitológiai, bibliai személynévből (A. V. SZUPERANSZKAJA, Obscsaja tyeorija imenyi szobsztvenno. Moszkva, 1973. 180–6) tevődik össze. Szerepel még 80 intézménynév, amelyből 55 betűszó és mozaikszó, végül pedig 35 cím. A fenti felsorolásból kiderül, hogy bár különböző arányban, de szinte valamennyi névfajta nevei megtalálhatók a szótárban. A magyar névanyag jelenlétét nem tartom megfelelőnek: hiányoznak ilyen helynevek, mint pl. Győr, Pécs, Szeged stb., továbbá Nemzeti Színház, Parlament stb.

2. A tulajdonnevek fordítása a közszói jelentéssel is rendelkező nevek esetében lehetséges; a jelentés nélküli jelneveket pedig az idegen nyelvű megfelelőikkel helyettesítjük, ha van ilyen; ha nincs, akkor a maximális fonetikai közelség biztosításával tesszük át a nevet az idegen nyelv hanganyagába (J. SOLTÉSZ, A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp., 1979.; A. V. FJODOROV, Osznova obscsaj tyeoriji perevoda. Moszkva, 1983. 157–9). A vizsgált névanyagban mindhárom megoldás megfigyelhető.

A makrotoponímia, azaz az idegen helynevek orosz nyelvű megfelelőikkel szerepelnek a szócikkekben (*Uruguay – Urugvaj; Tigris – T'igr*). A magyar helynevek részben transzkripcióval (*Kiškunšag*) + magyarázattal: *Ormanšag* (jugo-zapadnij rajon Vengrijii); a köznévi elem fordításával: *Tiszahát* – rajon szrednyevo tyeccsenyija Tyisszi.

A keresztnévek esetében a tipikusan magyar nevek (*Aranka, Ildikó, Ibolya*) kivételével az orosz megfelelőket adják meg a szerzők az első helyen, s csak

zárójelben közlik a magyar hang/névalakot [*Márta: Marfa*; (magyar) *Márta*]. Ha a két név közel áll egymáshoz (*Anna/Anna*), akkor elfogadható ez az eljárás, ám amikor hangzásban nagy eltérés van a két név között [*Ilona: Jelena, Alena*; (magyar) *Ilona*], akkor kifogásolható az ilyen megfeleltetés. Véleményem szerint fordított sorrendben kellene megadni a neveket, hiszen ma már nem fordítjuk le az idegen neveket (J. SOLTÉSZ i. m. 121). Különösen megkérdőjelezhető az alábbi megfeleltetés: *Anikó* < Anna becéző alakja > *Anička*. Először is a magyar nyelvben az *Anikó* önálló, anyakönyvezhető név (LADÓ JÁNOS, Magyar utónévkönyv. Bp., 1971. 24), másodszer pedig nem feleltethető meg a becézőnevek, mert különböző asszociációkat ébresztenek a magyar, ill. orosz anyanyelvű beszélőben [pl. *Bözsi – Lizocska* (magyar) *Bézszi*]. Nem tartom elfogadhatónak a *Hajnalka* név csak fordítással való megfeleltetését: *Avrora*, hiszen etimológiailag sem egyeznek meg (LADÓ i. m. 58; PETROVSZKIJ, Szlovar russzkih licnih imjon. Moszkva, 1980. 37).

A jobbára köznevekből álló intézményneveket természetesen szó szerinti fordítással találjuk a szótárban: *Külgügyminisztérium – Mínyisztersztvo inoszt-rannih gyel*.

A tulajdonnév jelentésű betűszókat a szerzők zárójelben feloldják, és utána adják meg a fordítást: *TF* (= Testnevelési Főiskola) *Insztjytut fizicseszkoj kulturi*. Többnyire fordítják a címeket is (kivétel: *Tannhauser* > *Tangejzer*; *Lohengrin* > *Loengrin*): *Parasztbecsület – Sel'skaja čest'*; *Pillangókisasszony – Madam Batterfljaj Čio-Čio-San*

3. A tulajdonnevek megfeleltetésén, fordításán kívül grammatikai és tartalmi információkat is tartalmaznak a szócikkek. A magyar címszót követő zárójelben a tulajdonnevek legjellemzőbb ragjai állnak. A szerzők szerint a helynevek esetében ez a tárgyrag, de ezt sem tüntetik fel mindenütt. A mondatbeli funkció, a nyelvhasználat szempontjából viszont legalább ilyen fontos lenne a helyviszonyt kifejező ragok, ill. előljárószók feltüntetése. A nagy mennyiségű helynévanyagban erre csak néhány példa található: *Afganisztán* (~ *t*, ~ *ban*) földr *Afganistan*; *Baltikum* (~ *ot*, ~ *on*) földr *Baltika, Pribaltika*. Máshol pedig az orosz megfelelő szerepel előljárószóval a szócikkben: *Ural* (~ *t*) földr (hegység, folyó) *Ural*; az ~ *ban na Urale* (hegységben – CsK.).

A helynevek nemére és deklinációjára akkor van utalás, amikor a végződésük alapján ez nem állapítható meg: *Bordeaux* (~ *t*) földr *Bordo* h, nrag.

A keresztnévek után, a tárgyrag mellett a Sg. 3. sz. birt. személyrag szerepel: *Angéla*: (~ *t*, ~ *ja*) *Angela*. Az orosz nevek végződéseitől eltérő magyar nevek után csak egy esetben szerepel a nemre és ragozásra való utalás: n, n rag (Lili).

A grammatikai információkon túl, a keresztnévek és intézménynevek kivételével, a nevek tárgyi-fogalmi hovatartozását is jelölik a szerzők a szócikkekben az alábbi rövidítésekkel: *mit*, *vall*, *tört*, *ír*, *csill*, *földr*. A felsorolt rövidítések közül a *földr* igen tág kategória, amit a szerzők maguk is pontosítanak néha:

Alma – Ata (~ *t*) földr < város >;

Haarlem (~ *et*) földr < holland város >.

Erre annál is inkább szükség van, mert a földrajzi köznevet nem tartalmazó helynevek

között is igen gyakori a homonímia és poliszémia. A homonímiát ilyen formában jelölik a szótárban:

Amazonas (~ t)

földr 1. (folyó *Amazonka* 2. (állam Brazíliában) *Amazonas*;

Ufa (~ t)

földr (folyó, város) *Ufa*.

Ez a jelölés azonban nem következetes: *Alexandria* helységnév pl. Egyiptomon kívül még 11 országban fordul elő, *La Paz* esetében pedig együtt van a poliszémia és homonímia (6 országban város + Bolíviában folyó), s mindegyikre nincs utalás a szócikkben egyik esetben sem (a példák számát még szaporíthatnám).

A mitológiai, történelmi személynevek többségéhez ún. enciklopédiai információ is kapcsolódik (A. V. SZUPERANSZKAJA i. m. 259):

Hérakleitosz

(ókori görög filozófus) *Geraklit*

Erisz mít (a viszálykodás ógörög istennője) *Erida*

Az eddigi vizsgálat alapján az a véleményem, hogy a magyar-országi szótárban levő tulajdonneveket egybe kellene vetni a gyakorisági szótár anyagával (amíg meg nem jelenik, a cédulaanyagával). E nélkül ugyanis csak szubjektív megállapítás tehető arra vonatkozóan, hogy egyik vagy másik névfajta milyen mennyiségben van jelen a szótárban. Az egybevetés eredményeként talán változna a magyar helynevek száma is. Szükséges lenne továbbá felülvizsgálni a nevek helyesírását (*Borodínó* > *Borogyinó*; *Vladivoszto* > *Vlagyivoszto* – A cirill betűs szláv nyelvek neveinek magyar helyesírása. Bp., 1985. 42, 44), a helynevek megfeleltetését (*Kambodzsa* – *Kambodža* > *Kampučia*), valamint következetesebbé kellene tenni a poliszémiára és homonímiára való utalást és az egyéb jelöléseket, hogy valóban megbízható ismereteket nyújtson a szótár minden használójának.

CSIGE KATALIN

A cím mint tulajdonnév

1. A névtudomány egyik legkritikáiban emlegetett és legkevésbé vizsgált területe a címek kérdése. A szakmunkák általában meg sem említik, vagy ha igen, sokszor megkérdőjelezzik a cím tulajdonnév voltát. Egyértelműen tulajdonnévnek tartja Soltész Katalin (J. SOLTÉSZ KATALIN, A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp., 1979. 98–9), de hivatkozik a néha jogosnak látszó ellenvéleményekre is (J. SOLTÉSZ i. m. 98–9; FARHANG ZABEEH, What is in a Name? The Hague, 1968. 60–2).

Már maga a *cím terminus* is különleges helyet foglal el az onomasztikában: az egyetlen olyan megnevezés, amely nem tartalmazza a *név* szót. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint először 1780-ban előforduló nyelvújítási szó jelentéseként viszont egyaránt szerepel a 'név (Name)', a 'felirat (Inscript)' és a 'könyvcím (Buchtitel)'. A 'név' jelentéstartalma ma is benne van egy kicsit a *cím* szó jelentésében, bár nem olyan mértékben, hogy szótározni lehetne (a Petőfi-szótár *cím* címszavának 4. jelentése átvitt minősítéssel ugyan, de még 'vkinek minősítő jellegű megnevezése v. megszólítása!'). Terminológiai nehézséget okoz az a tény is,